

Poročilo Alje Predan, selektorice 55. Tedna slovenske drame

Generacijski prevzem

Po dveh letih spremljanja gledališke produkcije, nastale po izvirnih tekstovnih predlogah, in po opažanju svojih predhodnikov in predhodnic se jasno kaže, da je izvirna domača dramatika vse manj prisotna na slovenskih odrih in da jo vse bolj nadomeščajo transliterarne prakse. Še več, uprizoritve, ki so plod snovalnega procesa, ali tiste, za katere so avtorji performativni navdih našli v enem ali celo v več literarnih nedramskih delih, so neprimerno vznemirljivejše, ambicioznejše, uprizoritveno drznejše in daljnosežno pomembnejše za razvoj uprizoritvene umetnosti pri nas. Ni nezanemarljivo, da je polovica uprizoritev, uvrščenih v letošnji tekmovalni in spremljevalni program, nastala v produkciji tako imenovanih nevladnih producentov, kjer so pogoji dela bistveno slabši kot v javnih zavodih in kjer so tako rekoč vsi_e ustvarjalci_ke v prekarinem delovnem razmerju. (Kot digresijo naj omenim, da tudi vsi letošnji Prešernovi nagrajenci in nagrajenke z eno samo izjemo že vse svoje življenje delajo kot prekarci_ke.) Ni se zgodilo pogosto, če sploh že kdaj, da bi se sodelujoče uprizoritve iz javnih in nevladnih ustanov številčno izenačile. To je vsekakor znak za dvoje: prvič, da se tovrstna produkcija v nevladnih organizacijah ne le povečuje, temveč tudi kakovostno krepi kljub bistveno manjšim finančnim in siceršnjim zmogljivostim; in drugič, da javni zavodi s svojim predvidljivim in netveganim programiranjem zaostajajo in se torej zapirajo v varne okvire abonmajskih shem.

Naj nekatere trditve podkrepim s statističnimi podatki, ki so tako ali drugače neovrgljivi. V letu 2024 je nastalo 76 uprizoritev po slovenskih predlogah, leto prej 10 manj, torej se je produkcija povečala za približno 15 %. V primerjavi z letom 2023 je v letu 2024 v javnih zavodih nastalo približno enako število tovrstnih uprizoritev, a procentualno je to skoraj 10 % manj glede na povečano celotno produkcijo. Na nevladni sceni pa so se številke letos bistveno povečale: kar 60 % produkcije prihaja od tam, lani 51 %. Zanimivo je, da razmerje med uprizoritvami po izvirnih dramah in uprizoritvami po transliterarnih praksah ostaja enako lanskemu: približno 25 % uprizoritev je nastalo po slovenskih dramskih tekstih, približno 75 % pa kot plod snovalnih ali drugačnih avtorskih procesov.

Največkrat uprizarjani avtor je bil Rok Vilčnik s kar tremi različnimi teksti (od teh sta bila dva uprizorjena v tujini), sledi mu Jaka Smerkolj Simoneti z dvema tekstoma, vsi drugi beležijo po enega. Uprizorjene so bile tri klasične drame (Linhart, Kreft, Hieng), osem dram dramatikov in dramatičark srednje in starejše generacije (Zupančič, Potočnjak, Möderndorfer, Rozman – Roza, Filipčič, Vilčnik, Mlakar, Vojnović) ter štiri igre predstavnikov_c mlajše in najmlajše generacije (Smerkolj Simoneti, Kuclar Stiković, Gorečan, Gazvoda).

Po tehtnem premisleku sem iz zares širokega bazena možnih opcij za tekmovalni program izbrala tiste, ki po moji presoji izrazito izstopajo tako po problemskih zastavkih

kakor tudi po uprizoritvenih rešitvah. Ko se je po prvem situ prikazala celota, se je izkazalo, da tako rekoč vse izbrane uprizoritve obravnavajo ključna vprašanja, ki zadevajo predvsem naš čas in našo družbo: okoljsko in stanovanjsko problematiko, odnos do migracij, revščino kot posledico podivjanega sistema, psihopatologijo oblasti, posledice nesankcioniranih tajkunskih malverzacij, vojne, smrt in nenazadnje večno tleči, nedokončani projekt sprave. Zunaj te homogene sociološke, antropološke in deloma historične problematike je avtorski projekt, ki se tudi po formatu razlikuje od drugih. Po svoji drznosti in iskrenosti je neprimerljiva izjema, še najbolj asociira na prakse, ki jih je nekoč v teater vpeljal Jerzy Grotowski.

V spremljevalni program pa so se zapisale uprizoritve, ki se ukvarjajo bolj s psihološkimi, osebnostnimi, spominskimi temami in ki so jih ustvarile avtorice in avtorji najmlajše generacije. Tudi v tem sklopu je »črna ovca«, ki je zunaj že omenjenega tematskega skupnega imenovalca in je pravzaprav hibrid različnih performativnih praks: lecture performansa, znanstvenega predavanja, vizualnega predavanja in nenavadnega elektronskega koncerta.

Prav vse uprizoritve tekmovalnega in spremljevalnega programa pa odlikujejo poglobljeno raziskovanje in razumevanje zastavljene problematike, uprizoritvena domišljenost, sodobno dojetje odra in njegovih zakonitosti, smiselna izraba tehnoloških možnosti in zavestno opuščanje zastarelih postmodernističnih ekskurzov. Izpovedne, estetske in idejne dimenzije izbranih uprizoritev same po sebi pričajo o zrelosti, odgovornosti in nadarjenosti njihovih ustvarjalcev.

Tudi letos sem v okviru možnosti zasnovala program za mlade. Nadvse pomembno se mi zdi, da festival skrbi za segment občinstva, ki se sicer vztrajno in do neke mere razumljivo odvrta od analognega sveta. Ta sklop letos zaokrožajo tri problemske uprizoritve: ena je nastala v sodelovanju z generacijo dijakov in premišljuje o vojni in miru, druga obravnava medvrstniško nasilje v šolah, nestrpnost in homofobijo ter ima format šolske ure, kjer jo sicer tudi uprizarjajo, tretja pa je tako imenovani *double bill*, sestavljata jo uprizoritvi, ki skozi žanr predmetnega gledališča problematizirata posledice okoljskih in klimatskih sprememb.

Če se v javnih zavodih nekako čuti stagnacija v odnosu do izvirne dramske predloge, pa je treba med nevladnimi producenti letos posebej omeniti Mini teater. Ob svoji 25-letnici je igral na zelo premišljeno karto in najmlajši generaciji (nekateri med njimi so še v študijskem procesu) ponudil možnost lastnih avtorskih projektov ali uprizoritev po sodobni izvorni ali prevodni dramatik. Kar tri od njih so se uvrstile v letošnji program Tedna slovenske drame. Mladi so več kot v polnosti upravičili zaupanje, saj so nastale zares izstopajoče uprizoritve tako po problemski kot po uprizoritveni plati. Škoda je le, da imajo uprizoritve, nastale pri nevladnih producentih, zelo skromno število ponovitev, kar je nedvomno slabo tako za same predstave, ki morajo živeti, kot za ustvarjalce, ki se morajo v prostoru uveljaviti, in nenazadnje za širše občinstvo, ki je s tem prikrajšano za možnost ogleda dobrega gledališča.

Za celotno letošnjo bero je nemara zanimivo tudi to, da so se v tujini odločili le za dva slovenska teksta, pa še v tem primeru enkrat pogojno, saj gre za manjšinsko gledališče Rampa v Celovcu, ki je na odlični poti, da se razvije v kakovostno uprizoritveno središče.

Druga uprizoritev je bila odigrana v Skopju, obe sta nastali po komedijah Roka Vilčnika. Naj ponovim lansko misel: za promocijo slovenske dramatike doma in v tujini bi bil potreben načrten sistemski ukrep, šele vztrajno, sistematično in dolgoročno delovanje v tej smeri pa bi čez čas zanesljivo zabeležilo rezultate in dejanske premike na tem področju.

Ob letošnjem številčno najboljšejšem naboru in pričujočem izboru sodelujočih uprizoritev na festivalu bo, tako kot vsako leto, marsikdo prepričan, da se mu je zgodila huda krivica. A naj ponovim, da je vsaka programska selekcija in formacija avtorsko in s tem subjektivno dejanje, enako, kot je subjektivno avtorsko dejanje vsak posamezen letni repertoar nekega gledališča. (V tolažbo vsem naj zapišem podatek, da slavni nemški festival Theatertreffen, na katerega radi zahajamo ali se nanj sklicujemo, izbere le 10 uprizoritev med kar 600 prijavljenimi! Zato je uspeh Mateje Koležnik, ki se je s svojo uprizoritvijo uvrstila med teh deset izbrank, še toliko večji.) A kakor koli že, neizpodbitno dejstvo je, da se prodorno in zanesljivo uveljavlja prav najmlajša generacija gledališčnic in gledališčnikov, in tu mislim prav na vse poklice, ki sodelujejo v procesu nastajanja nekega uprizoritvenega dogodka, kar mi je res v prav posebno veselje. V časih, ko se marsikdo iz moje generacije oklepa svojega položaja in se težko sooča z eno redkih analognih kategorij, to je s časom, je pripoznanje in poklon mladim, nadarjenim, razmišljujočim in zavzetim ljudem edino in tudi vse, kar moram in morem storiti s svoje varne in udobne pozicije, s tem pa tudi upravičiti zaupanje Prešernovega gledališča za dodelitev dvoletnega mandata selektorice Tedna slovenske drame.

Alja Predan